

Iňlis kolonializmi: 6-7-nji sentýabr pogromy we «Agzyny alart-da, höküm sür»

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Iňlis kolonializmi: 6-7-nji sentýabr pogromy we "Agzyny alart-da, höküm sür" IÑLIS KOLONIALIZMI: 6-7-nji SENTÝABR POGROMY we «AGZYNÝ ALART-DA, HÖKÜM SÜR»

1954-nji ýylyň 16-njy awgustynda Gresiýanyň BMG-na beren ýüzlenmesinde Kipriň öz geljegini özüniň kesgitleme hukugynyň bardygy ýazylypdy.

Muňa ugurdaş 1955-nji ýylyň 1-nji aprelinde EOKA Kiprde iňlis kolonial hökümetine garşy ýaragly göreşe başlapdy.

Kiprli rumlaryň ENOSIS talaplarynyň garşysynda Kipri 1914-nji ýylda Osmanlylaryň elinden gaňryp alan iňlis imperializmi Kipriň Türk ýolbaşçylygyny ulanyp, meşhur «agzyny alart-da,

höküm sür» syýasaty bilen Türkiýäni London konferensiýasy arkaly Kiprde tarap etjek bolýardy.

London konferensiýasyndan öň Ministrler Sowetine başlyklyk eden Angliýanyň Goranmak ministri Selwin Lloýd Angliýanyň bähbitlerini gorap bilmegi üçin Türkiýäniň ENOSIS-e garşy pozisiýasyny ulanmagynyň gerekdigini şeýle düşündirýärdi:

Gepleşikler mümkin boldugyndan, maksadymyz grekleri ENOSIS-i kabul etmegi ret edýän türkler bilen garşy-garşy getirmek we şeýdip häkimiýeti taşlajak çözüň kabul etmelerini üpjün etjek şert döretmek bolmaly.

Angliýanyň Daşary işler ministri Antoni Eden konferensiýadan öň Ankara hökümetine ýollan telegrammasynda «Türkiýäniň Kipri greklere bermejekdigini aç-açan aýtmaklarynyň gerekdigi» aýdylýardy.

Türkiýäniň Daşary işler ministri Fatin Rüştü Zorlu konferensiýada şolar ýalam hereket edipdi.

London konferensiýasynda Türkiýe konflikte tarap edilişi ýaly, bärde diňe iňlis imperializmi problemanyň bardygyna garamazdan, dünýä we türk jemgyýetçiliginiň önünde Kipr we Türk-grek düşünişmezligi bar ýaly edip görkezilmelidi.

Şeýdip iňlis kolonial hökümeti bilen Kipr Rum EOKA-nyň arasyndaky çaknyşyk iki halkyň arasyndaky çaknyşyga öwürülmelidi.

Ýagdan gyl sogrulan ýaly konfliktiň arasyndan bie gyra çykan iňlis kolonial hökümeti Kipriň bähbitlerini iki jemgyýetiň arasyndaky çaprazlyklary we çaknyşyklary öjükdirmek arkaly ýola goýmalydy.

6-7-nji sentýabr wakalarynyň iňlis kolonial syýasatyna peýdaly boljakdygy görünip durdy. Muny gönüden-göni ugrukdyryp oturanlaryň iňlislerdigi barada güýçli maglumatlar bardy:

«Daşyndan göräýmäge türk-grek dostlugynyň ynjkdygy belli. Muny bulaşdyrmaga ownuk bir zadam ýeterlik. Atatürküň Selanikde doglan öýüniň diwaryna mel bilen bir zatlary çyrşaşdyrmak ýaly ähmiýetsiz waka hem dawa-jenjeliň çykmagyna ýeterlik bolýar».

(Angliýanyň Afinydaky ilçihanasy, 1954-nji ýylyň awgusty).

• «Syganyň merdi özüni öwende eden ogurlygyny aýdarmyş...»

Ýörite söweşjeň gullugynda (ÝSG), Ýaragly Güýçleriň Baş Ştabynyň Kontrrazwedka bölümünde, Milli Howpsuzlyk sowetinde ýokary wezipelerde işlän otstawkadaky general Sabri

Ýirmibeşoglynyň žurnalist Fatih Güllapoglyna aýdanlaryndan:
«- Seret, men saňa ýene bir mysal bereýin. 1974-nji ýyldaky Kipr hereketi. Eger ÝSG bolmadyk bolanlygynda ol hereket, ýagny iki hereketem şolat ýaly şowly bolubilermidi? (...) Ada bankir, žurnalist, döwlet gullukçysy ýaly ýönekeý işler bilen ÝSG-nyň ofiserleri ugradyldy. Olar adadaky raýat-jemgyýetçilik göreşiniň başyny çekdiler, halka ýol görkezdiler. Ýaraglary 10 tonnalyk kiçi gämiler bilen ada aralaşdyrdylar. Soňra 6-7-nji wakalarynyň üstünde durup geç...

– Pardon, paşam, düşünmedim, 6-7-nji sentýabr wakalarymy?

– Elbetde. «6-7-nji sentýabram» ÝSG-nyň işidi. Ol diýseň gowy guramaçykly toparady. Maksadyna-da ýetdi. Sizden soraryryn, eýse ol şeýle gowy guramaçylykly topar dälmi?

– Ha... hawa, paşam!!»

*Pogrom – dini-etniki azlyk ýa-da syýasy sebäpler bilen bir topara garşy amala aşyrylan agressiw hereketler. Şeýle agressiw hereketler köplenç öýleri, iş yerleri, ybadat edilýän yerleri weýran etmek, adamlary urup-ýençmek, ýaralamak, zorlukly hereketleri etmek, öldürmek ýaly hereketlerden ybarat

• Çeşmeler:

– «Tempo» žurnaly, s. 24

– «Türk Gladiosy üçin ýumagyň uýy»; General Sabri Ýirmibeşogly, 1971-nji ýylda ÝSG-nyň başlygy, 1989-90-njy ýylda Milli howpsuzlyk geňeşiniň sekretarydy. Bu interwýunyň berlen 1991-nji ýylynda ol otstawka çykypdy.

– «Türkiýe çepiniň Kipr petigi», Abdylly Korkmazhan, 2017.

– Dilek Güwen, «6-7-nji sentýabr wakalary», «Yurt» fondunyň neşirýaty, 2005 ý.

– Niýazi Kyzylýürek, «Kipr konfliktinde içerki we daşarky täsirler», «Işık Kitabevi», neşirýaty, 1983 ý.

– Gündelik gazet-žurnallar we ş.m.

Jelaletdin JAN.

Şenbe, 07.09.2024 ý. Taryhy makalalar